

Citace záznamu

Eva Kalandřiková, Kostel sv. Jakuba Staršího – Brno, trojlodí, *Renesanční a manýristické štukatéřství v Čechách a na Moravě* (online databáze), <https://stuky.upce.cz/node/764>, vyhledáno 26. 4. 2024.

Kostel sv. Jakuba Staršího – Brno, trojlodí

Číslo záznamu: 764

Bližší určení díla: dekorativní štuková žebra klenby

Památkově chráněno, č. úskp: 47193/7-65

Umístění: klenba halového trojlodí Klenba trojlodí

Datace: 70. – 80. léta 16. století

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, trojlodí, pohled od presbytáře na západ (Matěj Kruntorád, 2022)

Anotace

Současný chrám sv. Jakuba v Brně ve své pozdně gotické podobě vznikl postupným přebudováním staršího kostela – počínaje chórem – pravděpodobně přibližně od poloviny 15. století téměř do konce století 16. Nové halové trojlodí bylo zaklenuto zřejmě v 70. letech 16. století, varhanní kruchta v jeho západní části s podklenutím v obdobném stylu nese letopočet 1581. Štuková žebra hruškového profilu s cihlovým základem vystupují z bílé podkladové omítky okrovou polychromií a tvoří síťovou klenbu posouvající vyznění prostoru směrem k ranému novověku.

Abstract

The Church of St. James in Brno in its late Gothic form was built by rebuilding an older church probably from the middle of the 15th century until the end of the 16th century (starting with the choir). The three-aisled hall was probably vaulted in the 1570s. On the organ chancel, which is similar in style, the date 1581 can be found. The pear-shaped stucco ribs with a brick base stand out from the white base plaster with ochre polychrome and form a net vault.

Kraj	Okres	Obec	Katastr
Jihomoravský kraj	Brno-město (okres)	Brno	Město Brno
Ulice, čp. / č. o.		GPS	
Jakubské náměstí		49.19656879018, 16.608238220215	

Technika štku	Materiálová skladba	Povrchové úpravy	Původnost
Štuková žebra s cihlovým jádrem		polychromie (stávající stav) monochromní okrový nátěr	Původní stav s druhotnými zásahy

Uměleckohistorický popis

Dnešnímu chrámu sv. Jakuba Většího v Brně předcházely postupně dva menší kostely, z nichž se dochovaly většinou jen základy. První, založený pro potřebu německých a flámských kolonistů v roce 1220, byl přestavěn do podoby s delším presbytářem, transeptem a dvouvěžovým průčelím na počátku 14. století. Počátek realizace současně, třetí verze kostela, konkrétně jeho presbytáře, nelze s jistotou určit. Tzv. redukováný katedrální chór, přistavovaný zřejmě k staršímu trojlodí, nese jisté znaky parlérovské architektury, které část badatelů dodnes podněcují k úvahám o jeho založení v době předhusitské, většinou jsou však nyní přisuzovány staviteli vídeňského svatoštěpánského dómu Lorenzu Spennigovi či jeho kolegovi Hansi Kurtzovi a počátek stavby kladen před polovinu 15. století. Z roku 1446 pochází smlouva mezi farářem a patronem kostela, dle které měl duchovní správce dostávat finanční příspěvky na stavbu. Následovala řada nadací brněnských měšťanů na stavbu kostela. Stavba mohla být u konce nejpozději roku 1473 či 1474, kdy byl dokončen chór.

Stavbu nového trojlodí urychlil požár v roce 1515, který zřejmě zasáhl zejména starou část kostela. Nicméně už v roce 1502 je na stavbě přítomen Anton Pilgram, mj. autor předsíně při severní chrámové lodi, která nese nápis informující o započetí této strany stavby v uvedeném roce. Autorem prostorové koncepce trojlodí mohl být Mert Hübel, jehož kamenická značka se nachází spolu s letopočtem 1526 na kazatelně. Zastřešeno bylo v roce 1530, z let 1557 až 1570 jsou doloženy fundace na okna (Prokop 1904, s. 569) a konečně zaklenuto síťovou klenbou bylo zřejmě péčí stavitele Johanna Starpedela a severoitalského kameníka Pietra Gabriho v 70. letech 16. století (Kroupa – Šeferisová Loudová – Jakubec 2015, s. 265; Kroupa 1999, s. 96.). Do dřívější doby, už do 20. let, datuje klenbu ze současných badatelů snad jen Karel Kuča (2000, s. 289); již Zdeněk Kudělka (1968, nestr.) ji na základě formální analýzy zařadil nejdříve do poloviny století. Mezitím došlo ke změně patronátního práva – v roce 1532 přešla správa rozestavěného kostela kvůli vysokým nákladům z kláštera cisterciáků v Oslavanech na město Brno. Jako poslední byla vestavěna varhanní křuchta (1581) a dobudována hranolová věž při západním průčelí (1592). Lze tedy hovořit o gotickém presbytáři a pozdně gotickém trojlodí, přičemž v závěrečné fázi stavby chrámu došlo k patrnému pronikání renesance mj. v provedení žebrování trojlodí, která již nejsou kamenná, ale štuková. Prostor je prosvětlen velkými okny redukujícími stěny na minimum, která byla po 2. světové válce obnovena bez vitrají, což dále přispívá k jeho spíše raně novověkému působení. V letech 1871–1881 proběhla puristická novogotická rekonstrukce, která setřela pozdější, především barokní zásahy; opravy jsou doloženy v letech 1937–1939 (především vnější plášť budovy), 1969 (interiér) a 2015–2016, zatím poslední začala v roce 2022. Halové trojlodí složené z pěti trav nesou kamenné pilíře členěné pruty hruškového profilu. Lomené valené klenby jednotlivých polí se styčnými výsečemi „*pokrývá obrazec nízkých štukových žebrování na způsob stlačeného hruškového profilu s cihlovým jádrem*“ (Samek 1994, s. 165; jinde je jádro určeno jako terakotové, viz Kroupa – Šeferisová Loudová – Jakubec 2015, s. 265 a 275). Petr Kroupa (Kroupa 1999, s. 94) charakterizuje klenební obrazec jako „*navazující žebrový kazetový vzor z lichoběžníkových ramen křížů, v bočních lodích lehce modifikovaných na křížové úseky oddělené žebrovými pásy na jednotlivá travě*“. Svorníky ve vrcholech polí jsou zdobeny mistrovskými značkami – Pietro Gabri či Antonio Silva – cechovními znameními a monogramy patřícími snad donátorům z řad tehdejších brněnských měšťanů (ibidem, s. 94. – Drobná 1940, nestr.). Stejný profil jako na klenbě trojlodí mají žebra v podklenutí křuchty, která zabírá jeho západní část; hrany lunetové klenby severní předsíně kostela kryjí rovněž štuková žebra protínající se ve svorníku tvořeném rozetou.

Historické zásahy / opravy

Při rekonstrukci v roce 1915 bylo restaurováno zdivo a klenba kostela včetně kamenných a štukových částí i malovaných svorníků.

Literatura

Jiří Bílek, *Brněnské kostely*, Brno 1985.
 Zoroslava Drobná, *Farní chrám sv. Jakuba v Brně*, Praha 1940.
 Cecilie Hálová-Jahodová, *Brno, stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947.
 Jiří Kroupa – Michaela Šeferisová Loudová – Ondřej Jakubec, Chrámy sv. Jakuba, in: Jiří Kroupa (red.), *Dějiny Brna 7. Uměleckohistorické památky. Historické jádro*, Brno 2015, s. 259–305.
 Petr Kroupa, Farní kostel sv. Jakuba Většího v Brně, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. Svazek 2* (kat. výst.), Brno 1999, s. 90–96.
 Karel Kuča, *Brno: vývoj města, předměstí a připojených vesnic*, Praha 2000.
 Zdeněk Kudělka, *Brno: kostel sv. Jakuba*, Brno 1968.
 August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung. Bd. II*, Wien 1904.
 Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska, svazek 1, A/I*, Praha 1994, s. 163–169.
 Václav Slouk, *Kostel sv. Jakuba: gotické srdce Brna*, Brno 2017.
 Miloš Stehlík, Sdělení o akci „Rekonstrukce a rehabilitace chrámu svatého Jakuba v Brně“, *Památková péče na Moravě = Monumentorum Moraviae tutela* 18, 2016, s. 100–105.

Odkazy

Rekonstrukce a rehabilitace chrámu sv. Jakuba v Brně – Monumentum sacrum Brunense [online].
<https://www.eeagrants.cz/cs/ukoncena-obdobi/ehp-a-norske-fondy-2009-2014/programy/ehp-fondy-2009-2014/cz06-kultura/schvalene-projekty/rekonstrukce-a-rehabilitace-chramu-sv-ja-1613/>,
 vyhledáno 7.8.2022.

Autoři záznamu

Eva Kalandříková

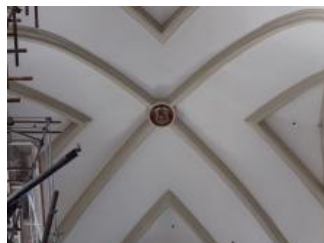
Datum poslední změny

26.1.2023

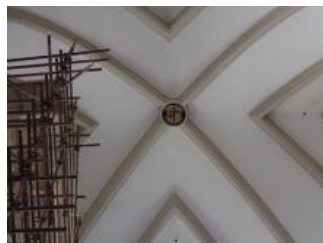
Fotodokumentace současného stavu

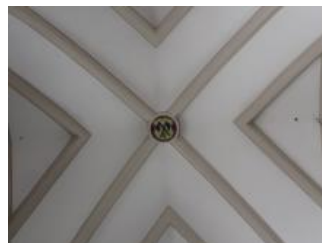
Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, jižní loď
(Matěj Kruntorád, 2022)

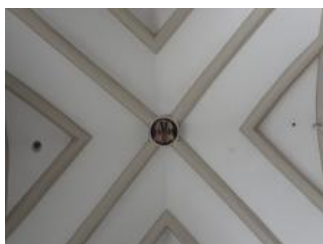
Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

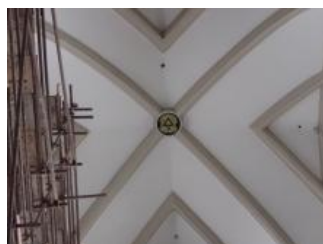
Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
svorníku (Matěj Kruntorád, 2022)

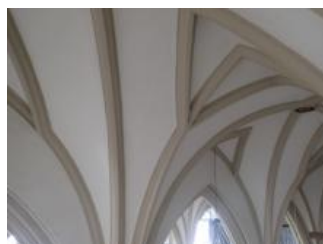
Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
žeber (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
žeber (Matěj Kruntorád, 2022)

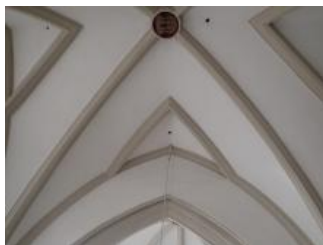
Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
žeber (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
klenby (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail
klenby (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, detail klenby (Matěj Kruntorád, 2022)

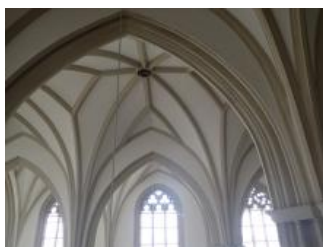
Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled od severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled ze severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)

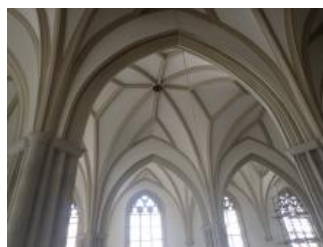
Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled ze severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled ze severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled od severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled ze severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled ze severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled ze severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)

Brno, kostel sv. Jakuba Staršího, pohled ze severní k jižní lodi (Matěj Kruntorád, 2022)